

**ปัญหาและอุปสรรคในการปรับเปลี่ยน
เพื่อการผลิตพืชผักอินทรีย์ของเกษตรกรจังหวัดราชบุรีที่ผ่าน
การอบรมโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์
Problems and Barriers in Changing to
Organic Vegetable Production of Ratchaburi farmers
Who Qualified in the Organic Farming Development Project**

ณัชชา ลูกรักษ์ และดุสิต อธินุวัฒน์*

สาขาวิชาการจัดการเกษตรอินทรีย์ คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
ศูนย์รังสิต ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

ธีระ สิ้นเดชารักษ์

คณะสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต
ตำบลคลองหนึ่ง อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

Nutcha Lukrak and Dusit Athinuwat*

Major of Organic Farming Management, Faculty of Science and Technology, Thammasat University,
Rangsit Centre, Klong Nueng, Khlong Luang, Pathum Thani 12120

Teera Sindecharak

Faculty of Sociology and Anthropology, Thammasat University, Rangsit Center,
Klong Nueng, Klong Luang, Pathum Thani 12120

บทคัดย่อ

การศึกษปัญหาและอุปสรรคในการปรับเปลี่ยนเป็นการผลิตพืชผักอินทรีย์ กรณีศึกษากลุ่มเกษตรกรจังหวัดราชบุรี ที่ผ่านการอบรมโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี ปี พ.ศ. 2554 โดยศึกษาปัจจัยบุคคล ความรู้ ทัศนคติ เศรษฐกิจ และสังคมต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ผลการประเมินแบบสอบถามกลุ่มตัวอย่าง พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ขาดความรู้เกี่ยวกับการห้ามใช้ปุ๋ยเคมีและใช้สารเคมีใด ๆ ในระบบการผลิตพืช รวมทั้งประเด็นเกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยคอกจะต้องนำมาผ่านกระบวนการหมักก่อนที่จะนำไปใช้ ถึงแม้ว่าเกษตรกรจะมีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรอินทรีย์ แต่ยังไม่เห็นว่าการเกษตรอินทรีย์มีกระบวนการที่ซับซ้อน สร้างความลำบากให้กับเกษตรกร ทั้งเกษตรกรยังเลือกที่จะใช้สารเคมีในการควบคุมศัตรูพืช การศึกษาแนวทางแก้ปัญหาจากการสัมภาษณ์เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จ

ในการทำเกษตรอินทรีย์ซึ่งได้รับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ประเทศไทยแล้ว พบว่าเกษตรกรใช้หลักการจัดการระบบนิเวศ ใช้สารชีวภัณฑ์ และจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ในการจัดการระบบการผลิตพืชภายใต้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนั้นการแก้ปัญหาดังกล่าวข้างต้นต้องถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ หลักการจัดการระบบนิเวศ การใช้สารชีวภัณฑ์และจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ทดแทนการใช้สารเคมีสังเคราะห์ ตลอดจนต้องให้เกษตรกรไปศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์เพื่อให้เกษตรกรเห็นตัวอย่างที่สามารถทำได้จริงและประสบความสำเร็จเพื่อเป็นแรงจูงใจและเกิดความเชื่อมั่นต่อระบบเกษตรอินทรีย์ จัดเป็นแนวทางให้เกษตรกรนำข้อเท็จจริงหรือความรู้ต่าง ๆ มาพิจารณาไตร่ตรองและปรับใช้ตามแนวทางของเกษตรกรแต่ละคนอย่างเหมาะสม

คำสำคัญ : เกษตรอินทรีย์, ทักษะคิด, ปัจจัยทางสังคม, แบบสอบถาม, การห้ามใช้ปุ๋ยเคมี

Abstract

Study of the problems and barriers of changing in organic vegetable production, a case study of Ratchaburi agriculturist who qualified in the development project: organic farming by using folk wisdom in order to reduce chemical use in 2011. Studying individual, knowledge, attitude, economic, and social factors which affect on the implementation of the organic farming standards were evaluated. According to the questionnaire, the agriculturists lacked of knowledge in chemical fertilizers and any chemicals banned. Organic manure must be taken through the process of fermentation before apply. Although the agriculturists have a positive attitude towards organic farming, but they suggested that organic farming comes with a complex process, makes difficulties for them, and they prefer to use chemical to control their pests. In the solution approach, the interview data cited that the agriculturists who certified by Organic Thailand standards, using ecological principles, bioproducts and beneficial microbe to crop management and the principle of sufficiency economy is recognized. In order to solve the problems, the knowledge of using organic fertilizers, ecosystem management, bioproducts and beneficial microbe substitute the synthetic chemical using must be introduced. The training is required to support agriculturists to observe a successful organic farm by providing them a realistic example to generate interest and confidence in organic farming which represent a guideline for agriculturists to take into consideration in facts or knowledge for individual applied.

Keywords : organic farming, attitude, social factor, questionnaire, chemical fertilizers banned

1. คำนำ

ปัจจุบันทั่วโลก รวมทั้งประเทศไทยกำลังให้ความสำคัญกับกระแสสุขภาพ ความปลอดภัย

ทางอาหาร และการรักษาสีเขียวสิ่งแวดล้อม ซึ่งเกษตรอินทรีย์จึงเป็นระบบการผลิตหนึ่งที่สามารถตอบสนองต่อกระแสดังกล่าว โดยเฉพาะอย่างยิ่ง

ประเทศไทยเป็นผู้ส่งออกสินค้าเกษตรและอาหารที่สำคัญเป็นอันดับต้น ๆ ของโลก มีความพร้อมและเหมาะสมที่สามารถทำเกษตรอินทรีย์ตลอดจนผลิตผลิตภัณฑ์เกษตรอินทรีย์ได้ จังหวัดราชบุรีเป็นพื้นที่การเกษตรที่สำคัญแหล่งหนึ่งของประเทศ เนื่องจากที่ตั้งและสภาพแวดล้อมเหมาะแก่การทำเกษตรการขนส่งสะดวก และอยู่ไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร รวมทั้งมีตลาดสินค้าเกษตรภายในจังหวัด ซึ่งปัจจุบันสำนักงานเกษตรจังหวัดราชบุรีก็เร่งส่งเสริมสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ โดยได้มีการจัดอบรมให้ความรู้ เรื่องต่าง ๆ ทั้งยังมีการสนับสนุนปัจจัยการผลิตต่าง ๆ แต่ก็ยังไม่มีการทำเกษตรอินทรีย์อย่างจริงจัง ทั้งนี้ผลการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับปัญหาและแนวทางการพัฒนาตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย พบว่าประเทศไทยยังคงมีปัญหที่ต้องแก้ไขอย่างเร่งด่วนประกอบด้วย (1) ภาครัฐบาลไม่มีความชัดเจนและให้การสนับสนุนต่ำ (2) ผู้ผลิตเกษตรอินทรีย์มีจำนวนน้อย (3) ผู้บริโภครู้จักเกษตรอินทรีย์มีน้อย และ (4) ห่วงสรรพสินค้าไม่ให้ความสำคัญกับจุดขาย (อิสระ, 2548) จากประเด็นดังกล่าวทำให้ผู้วิจัยเลือกที่จะนำปัญหาในกลุ่มผู้ผลิตมาศึกษาวิจัยต่อ เพื่อศึกษาปัจจัยที่เป็นสาเหตุของปัญหาและอุปสรรคต่อการปรับเปลี่ยนการทำเกษตรเข้าสู่ระบบเกษตรอินทรีย์ โดยเลือกเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างในพื้นที่จังหวัดราชบุรีที่ผ่านการอบรมตามโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี พ.ศ. 2554 ตลอดจนศึกษาแนวทางการแก้ไขโดยอาศัยองค์ความรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์เสริมกับข้อมูลทางวิชาการ เพื่อนำมาเป็นต้นแบบในการพัฒนาเกษตรอินทรีย์ต่อไป

2. วิธีการศึกษา

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงสำรวจ (survey research) ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก (indepth interview) แล้ววิเคราะห์ข้อมูลเชิงสถิติ และนำเสนอข้อมูลแบบเชิงพรรณนา (descriptive method) โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษาคือเกษตรกรในพื้นที่จังหวัดราชบุรี โดยกลุ่มตัวอย่างใช้การเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (purposive sampling) ซึ่งแบ่งออกเป็น กลุ่ม คือ

2.1 เกษตรกรที่ผ่านการอบรมตามโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี ประจำปี พ.ศ. 2554 จำนวน 100 ราย ซึ่งคือทั้งหมดของเกษตรกรที่เข้าอบรม

2.2 เกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์และได้รับการรับรองมาตรฐาน Organic Thailand แล้ว จำนวน 2 ราย ซึ่งคิดเป็นทั้งหมดของเกษตรกร จังหวัดราชบุรีที่ได้รับการรับรองมาตรฐานนี้ (เฉพาะในปีที่ศึกษา)

แบบสอบถาม (questionnaire) ที่ใช้ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ มี 2 ชุด คือ ชุดที่ 1 แบบปลายปิด (close-ended question) และชุดที่ 2 แบบปลายเปิด (open-ended question) ซึ่ง ชุดที่ 1 แบ่งออกเป็น 5 ส่วน ดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร

ส่วนที่ 2 ความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์

ส่วนที่ 3 ทศณคติต่อเกษตรอินทรีย์

ส่วนที่ 4 ปัญหาในการปฏิบัติตามแนวมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

ส่วนที่ 5 ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์

และชุดที่ 2 เป็นแบบสัมภาษณ์ สำหรับเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์ โดยเป็นคำถามปลายเปิด ประกอบด้วย

คำถามเกี่ยวกับประวัติการทำเกษตร ทักษะคิดเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ ปัญหาที่พบและแนวทางแก้ไข เทคนิคต่าง ๆ ที่ได้เรียนรู้จากการทำเกษตรอินทรีย์ ตลอดจนทัศนคติต่อปัญหาการไม่หันมาทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรรายอื่น ๆ

3. ผลการศึกษา

3.1 ข้อมูลพื้นฐานส่วนบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกร

เกษตรกรที่ผ่านอบรมตามโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี ประจำปี พ.ศ. 2554 ส่วนใหญ่เป็นเพศหญิงร้อยละ 59 และเพศชายร้อยละ 41 ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่มีอายุ 30-59 ปี จบการศึกษาในระดับประถมศึกษา และส่วนใหญ่มีประสบการณ์ด้านการทำการเกษตรมาเป็นระยะเวลา 20-29 ปี สำหรับพื้นที่ในการทำการเพาะปลูกของเกษตรกร พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกทั้งหมดต่ำกว่า 10 ไร่ ซึ่งในชุดข้อมูลพบว่าเกษตรกรใช้พื้นที่ในการเพาะปลูกทั้งหมดสูงสุด 240 ไร่ และต่ำสุด 1 ไร่ โดยแบ่งเป็นพื้นที่ที่เกษตรกรเป็นเจ้าของและเป็นพื้นที่เช่าสำหรับเพาะปลูก ซึ่งเกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเจ้าของพื้นที่ต่ำกว่า 1 ไร่ และสูงสุด 50 ไร่ สำหรับพื้นที่เช่าสำหรับเพาะปลูก พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่เช่าพื้นที่ต่ำกว่า 1 ไร่ และสูงสุด 240 ไร่ นอกจากนี้เกษตรกรบางรายไม่ต้องเช่าพื้นที่สำหรับทำการเพาะปลูกเลย โดยเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีอาชีพทำนาปลูกข้าว รองลงมาคือปลูกพืชผัก อ้อย ข้าวโพด มันสำปะหลัง ผลไม้ และเห็ดต่าง ๆ ตามลำดับ ทำให้พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่มีรายได้เฉลี่ยต่อ 1 ฤดูปลูก 100,001-500,000 บาท มีรายได้เฉลี่ยต่อไร่ 10,001-20,000 บาท มีต้นทุนแรงงาน 1,001-2,000 บาท/ไร่ และมีต้นทุนวัตถุดิบ 2,001-3,000 บาท/ไร่

นอกจากนี้เกษตรกรส่วนใหญ่มีแรงงานภายในครอบครัว 3-4 คน และแหล่งเงินทุนที่ใช้ในการเพาะปลูกเป็นทุนส่วนตัวร่วมกับกู้ยืมบางส่วนก่อนการเข้าอบรมตามโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี ประจำปี พ.ศ. 2554 มีเกษตรกรที่รู้จักเกษตรอินทรีย์ร้อยละ 75 และจากการเข้าอบรมเกษตรกรส่วนใหญ่มีความรู้สึกรู้ว่าตนเองมีความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการปลูกและการจัดการรวมทั้งความเข้าใจเกี่ยวกับมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับปานกลาง ยิ่งไปกว่านั้นหลังการอบรมตามโครงการฯ เกษตรกรร้อยละ 58 ได้เข้าอบรมเกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์เพิ่มเติม และมีความสนใจต่อระบบเกษตรอินทรีย์ในระดับปานกลางคิดเป็นร้อยละ 33 รองลงมามีความสนใจในระดับระดับมากที่สุด และน้อย ตามลำดับ อย่างไรก็ตามภายหลังการอบรมตามโครงการฯ เกษตรกรร้อยละ 50 ยังคงทำการเกษตรในระบบเกษตรเคมี รองลงมาทำการเกษตรตามระบบเกษตรดีที่เหมาะสม (GAP) เกษตรไร้สารพิษและทำตามแบบเกษตรอินทรีย์ทั้งหมดแต่ยังไม่ได้รับการรับรอง คิดเป็นร้อยละ 38, 7 และ 5 ตามลำดับ ตลอดจนยังไม่มีเกษตรกรที่ผ่านการเข้าอบรมในครั้งนี้คนใดที่ได้รับการรับรองมาตรฐานเกษตรอินทรีย์เลย

3.2 ความรู้และทัศนคติของเกษตรกรต่อเกษตรอินทรีย์

จากการวัดระดับความรู้ของเกษตรกรที่ผ่านการอบรมตามโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี ประจำปี พ.ศ. 2554 โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 16 ข้อคำถาม พบว่าเกษตรกรสามารถตอบถูกโดยมีคะแนนต่ำสุด 7 คะแนน และมีคะแนนสูงสุด 16 คะแนน โดยเกษตรกรกลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่ร้อยละ 52 มีความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์ในระดับสูง (14-16 คะแนน) ซึ่งประเด็นที่เกษตรกร

ตอบผิดสูงสุด 5 อันดับ คือ (1) ความรู้เกี่ยวกับการกล่าวอ้างผลผลิตของตนเป็นเกษตรอินทรีย์ จะต้องมีการแสดงฉลากเพื่อยืนยันตามหลักข้อปฏิบัติมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 39 (2) การห้ามใช้ปุ๋ยเคมีคิดเป็นร้อยละ 39 (3) การห้ามใช้สารเคมีใด ๆ ในระบบการผลิตพืชคิดเป็นร้อยละ 34 (4) ความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยคอกจะต้องนำมาผ่านกระบวนการหมักก่อนที่จะนำไปใช้คิดเป็นร้อยละ 33 และ (5) การห้ามใช้เมล็ดพันธุ์ที่ผลิตด้วยการดัดแปลงพันธุกรรม (GMO) คิดเป็นร้อยละ 26 ซึ่งสอดคล้องกับตรุณี (2547) ที่กล่าวว่าปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เกษตรกรไม่เลือกวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์คือเกษตรกรขาดความรู้ความเข้าใจในเทคโนโลยีการจัดการเกษตรอินทรีย์ และจากการวัดระดับทัศนคติพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 74 มีทัศนคติที่ดีต่อเกษตรอินทรีย์โดยเห็นด้วยในระดับมาก และในขณะเดียวกันก็เห็นด้วยในประเด็นเชิงลบเช่นกันคือการทำเกษตรอินทรีย์มีกระบวนการซับซ้อนทำให้ประสบความสำเร็จในการทำยาก การทำเกษตรอินทรีย์สร้างความลำบากให้กับเกษตรกรเพราะต้องใส่ใจในทุกขั้นตอน และสารเคมีเป็นสิ่งจำเป็นในการควบคุมแมลงศัตรูพืชและวัชพืช

3.3 ปัญหาในการปฏิบัติตามแนวทางมาตรฐานเกษตรอินทรีย์

การศึกษาระดับปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์โดยใช้แบบสอบถามจำนวน 24 ข้อ พบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ร้อยละ 63 มีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ในระดับน้อย คือปฏิบัติไม่ได้เพียง 0-8 ข้อ จาก 24 ข้อ โดยประเด็นที่ยังเป็นปัญหาของเกษตรกร คือ (1) การห้ามใช้ปุ๋ยเคมีคิดเป็นร้อยละ 59 (2) ห้ามใช้สารเคมีสังเคราะห์ใด ๆ ในการกำจัดศัตรูพืชคิดเป็นร้อยละ 54 และ (3) การห้ามไม่ให้ใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์คิดเป็นร้อยละ 50 ซึ่งส่วนใหญ่ถือเป็น

ปัญหาภายในระบบการผลิตพืช ซึ่งมีอุปสรรคมาจากการขาดองค์ความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับธีรวง (2550) ที่กล่าวว่าสภาพการดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผัก ใช้พันธุ์ผักที่ไม่ได้มาจากการปลูกแบบอินทรีย์ ปลูกพืชซ้ำกันในพื้นที่เดิม มีการใช้ปุ๋ยเคมี ฮอร์โมนสังเคราะห์ และใช้สารเคมีป้องกันกำจัดโรคและแมลงศัตรูพืช แสดงให้เห็นว่าปัญหาที่สำคัญคือเกษตรกรยังขาดความรู้และทักษะในการวางแผนการปลูกและระบบการผลิตพืชแบบเกษตรอินทรีย์

3.4 ปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์

การศึกษาปัจจัยที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์พบว่า ปัจจัยด้านเศรษฐกิจมีผลในระดับมากที่สุด ส่งผลให้เกษตรกรหันมาทำเกษตรอินทรีย์ได้ เนื่องจากการทำเกษตรอินทรีย์ทำให้ต้นทุนการผลิตในส่วนของปัจจัยการผลิตลดลง เกษตรกรมีรายได้สูงขึ้น ราคาผลผลิตเกษตรอินทรีย์สูงกว่าเกษตรเคมี อัตราผลผลิตต่อไร่มีปริมาณมากกว่า มีตลาดรองรับสินค้าที่แน่นอน มีผู้บริโภคที่มีความต้องการสินค้า ในขณะที่ปัจจัยด้านสังคมที่ส่งเสริมสนับสนุนให้เกษตรกรทำเกษตรอินทรีย์ในระดับมากที่สุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวสนับสนุนด้านนโยบาย ด้านแรงงาน และด้านความรู้ข้อมูลข่าวสาร เกษตรกรในพื้นที่ข้างเคียงประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์ รัฐบาลสนับสนุนด้านเงินทุน สภาพสิ่งแวดล้อมของพื้นที่ที่ดีขึ้นและสุขภาพทั้งเกษตรกรและผู้บริโภคจะดีขึ้น สอดคล้องกับวิฑูรย์ (2551) ที่ศึกษาเงื่อนไขเชิงซ้อนที่มีผลต่อการปฏิบัติเกษตรอินทรีย์ กรณีศึกษาหมู่บ้านเมืองเว ตำบลหลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าแรงงานด้านการเกษตรของครอบครัว ความคิดเห็น คำแนะนำของเพื่อนบ้าน การส่งเสริมความรู้ต่าง ๆ จากรัฐบาลและเอกชน การสนับสนุน

ด้านเงินทุนสำหรับทำเกษตรอินทรีย์ ความแน่นอนของตลาดที่รับซื้อผลผลิตและข้อมูลข่าวสารจากสื่อต่าง ๆ ที่ได้รับมีผลต่อการตัดสินใจเปลี่ยนจากการทำเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์

3.5 การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร

การวิเคราะห์หาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรอิสระ ได้แก่ ปัจจัยบุคคล เศรษฐกิจ สังคม และตัวแปรตาม ได้แก่ ความรู้ ทักษะ และปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ มีรายละเอียดดังนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานของบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรต่อระดับความรู้ พบว่าตัวแปรย่อย ได้แก่ ความสนใจต่อระบบเกษตรอินทรีย์ ระบบเกษตรที่ทำอยู่ในปัจจุบัน และแหล่งเงินทุนมีความสัมพันธ์ต่อระดับความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 เพศและระดับการศึกษาที่มีความสัมพันธ์ต่อระดับความรู้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเพศชายมีความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มากกว่าเพศหญิง เกษตรกรที่จบการศึกษาระดับ ปวส./อนุปริญญา หรือเทียบเท่า มีความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่จบการศึกษาในระดับอื่น ๆ เกษตรกรที่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา มีระดับความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์น้อยที่สุด และเป็นที่น่าสังเกตว่าเกษตรกรที่ไม่สนใจต่อเกษตรอินทรีย์กลับมีความรู้มากกว่าเมื่อเทียบกับเกษตรกรที่มีความสนใจเกษตรอินทรีย์ เกษตรกรที่ทำการเกษตรตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แต่ยังไม่ได้รับการรับรองเป็นเกษตรอินทรีย์เป็นกลุ่มที่มีความรู้มากที่สุด ขณะที่เกษตรกรที่ทำการเกษตรเคมีมีความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์น้อยที่สุด สำหรับเกษตรกรที่เคยเข้าอบรมเพิ่มเติมจะมีความรู้เกี่ยวกับเกษตรอินทรีย์อยู่ในระดับมาก

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานของ

บุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรต่อระดับทัศนคติ พบว่าตัวแปรย่อย ได้แก่ ความสนใจต่อระบบเกษตรอินทรีย์ ระบบเกษตรที่ทำอยู่ในปัจจุบัน และการเข้าอบรมเพิ่มเติมมีความสัมพันธ์ต่อระดับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 และแหล่งเงินทุนมีความสัมพันธ์ต่อระดับทัศนคติอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยกลุ่มเกษตรกรที่จบการศึกษาระดับ ปวส./อนุปริญญาหรือเทียบเท่า และปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีทัศนคติเห็นด้วยในระดับมากต่อเกษตรอินทรีย์ซึ่งมากกว่าเกษตรกรที่จบการศึกษาในระดับอื่น ๆ เกษตรกรที่มีความสนใจต่อเกษตรอินทรีย์ในระดับมากที่สุด มีทัศนคติเห็นด้วยมากต่อเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่มีระดับความสนใจระดับอื่น ๆ เกษตรกรที่ทำการเกษตรแบบเกษตรไร้สารพิษและทำตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แต่ยังไม่ได้รับการรับรอง มีทัศนคติเห็นด้วยมากต่อเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่ทำการเกษตรในแบบอื่น ๆ และเกษตรกรที่เคยเข้าอบรมเพิ่มเติมมีทัศนคติเห็นด้วยมากต่อเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่ไม่เคยเข้าอบรมเพิ่มเติม

ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยพื้นฐานของบุคคล เศรษฐกิจ และสังคมของเกษตรกรต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ พบว่าตัวแปรย่อย ได้แก่ เพศ ระดับการศึกษา ระยะเวลาทำการเกษตร ความสนใจต่อระบบเกษตรอินทรีย์ ระบบเกษตรที่ทำอยู่ในปัจจุบัน และการเข้าอบรมเพิ่มเติม มีความสัมพันธ์ต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ชนิดพืชที่ปลูกมีความสัมพันธ์ต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 โดยเพศหญิงมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากกว่าเพศชาย และเกษตรกรที่ไม่ได้เรียนมีปัญหาในการปฏิบัติตามแนวทางเกษตรอินทรีย์มาก

ที่สุด ในขณะที่เกษตรกรที่จบการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย/ปวช. ระดับ ปวส./อนุปริญญาหรือเทียบเท่า และระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า มีปัญหาในการปฏิบัติตามแนวทางเกษตรอินทรีย์น้อย สำหรับเกษตรกรที่มีระดับความสนใจต่อเกษตรอินทรีย์ในระดับน้อยมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากที่สุด และเกษตรกรที่มีระดับความสนใจต่อเกษตรอินทรีย์ในระดับมากที่สุดมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์น้อย และเกษตรกรทำการเกษตรเคมีอยู่ในปัจจุบันมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่ทำเกษตรในแบบอื่น ๆ เกษตรกรที่ทำการเกษตรตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ แต่ยังไม่ได้รับการรับรองมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ และเกษตรกรที่ไม่เคยเข้าอบรมเพิ่มเติมมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่เคยเข้าอบรมเพิ่มเติม

ความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์พบว่าทัศนคติมีความสัมพันธ์ต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.01 ในขณะที่ความรู้ไม่มีความสัมพันธ์กับปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ หากพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้และทัศนคติต่อปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ที่ประเมินได้จากข้อคำถามในแบบสอบถาม พบว่าเกษตรกรที่มีทัศนคติเห็นด้วยในระดับปานกลางมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์มากกว่าเกษตรกรที่มีทัศนคติต่อเกษตรอินทรีย์ในระดับอื่น ๆ ในขณะที่เกษตรกรที่มีทัศนคติเห็นด้วยในระดับมากมีปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ซึ่งก็เป็นการสรุปได้ว่า ทัศนคติที่ดีต่อเกษตรอินทรีย์จะส่งผลให้มีปัญหาในการปฏิบัติตามน้อยลง

3.6 แนวทางการแก้ไข

ผลการศึกษาพบว่าประเด็นหลักที่เป็นปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรจังหวัดราชบุรี ที่ผ่านการอบรมโครงการพัฒนาระบบเกษตรอินทรีย์โดยใช้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อลดการใช้สารเคมี ปี พ.ศ. 2554 คือห้ามใช้ปุ๋ยเคมี ห้ามใช้สารเคมีสังเคราะห์ใด ๆ ในระบบการผลิตพืช และห้ามใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์ โดยใน 3 ประเด็น ดังกล่าว เป็นประเด็นที่เกษตรกรมากกว่าร้อยละ 50 ไม่สามารถปฏิบัติได้ สาเหตุที่ทำให้เกษตรกรบางส่วนไม่สามารถปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ 3 ข้อนี้ได้ เนื่องจากยังขาดองค์ความรู้ในการใช้สิ่งทดแทนสารเคมี ทั้งยังขาดความสนใจ และขาดความเชื่อมั่นต่อการทำการเกษตรอินทรีย์ ซึ่งสอดคล้องกับตรุณี (2546) ที่ศึกษาปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรไม่เลือกวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ จากกรณีศึกษาบ้านอ่าวขาม ตำบลอ่าวใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดตราด พบว่าเกษตรอินทรีย์เป็นการทำเกษตรตามหลักธรรมชาติไม่มีหลักการตายตัว ในระยะแรกของการเปลี่ยนจากเกษตรเคมีมาเป็นเกษตรอินทรีย์ จึงมักประสบกับปัญหาการจัดการที่ผิดพลาด ทำให้เกษตรกรขาดความเชื่อมั่นเป็นอย่างมาก

ประเด็นปัญหาข้างต้นมีแนวทางการแก้ไขโดยอาศัยองค์ความรู้จากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการปรับเปลี่ยนมาทำเกษตรอินทรีย์ และได้รับการรับรองมาตรฐาน Organic Thailand เสริมกับข้อมูลทางวิชาการ โดยจากประสบการณ์ของเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จแล้วนั้น เกษตรกรใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้ราขาวเวอร์เรีย (*Beauveria bassiana*) ราไตรโคเดอร์มา (*Trichoderma harzianum*) และบีที (*Bacillus thuringiensis*) รวมทั้งใช้หลักการจัดการระบบนิเวศร่วมกับการใช้น้ำหมักชีวภาพทดแทนการใช้สารเคมี ป้องกันกำจัดศัตรูพืช ซึ่งสอดคล้องกับรุ่งเรือง

(2548) ที่กล่าวว่า การทำเกษตรอินทรีย์ของเกษตรกรมีรูปแบบการพึ่งพาตนเองโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชนให้เกิดประโยชน์สูงสุด เช่น ปุ๋ยคอก ปุ๋ยหมัก ปุ๋ยอินทรีย์น้ำ ตลอดจนการประยุกต์ใช้สมุนไพรในการป้องกันกำจัดศัตรูพืชที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาดั้งเดิม พืชที่ใช้ปลูกเป็นพืชที่หาได้ในท้องถิ่นสามารถต้านทานโรคได้ดี เช่น ข้าวเจ้าหอมมะลิแดง ถั่วเหลือง และพืชผักสวนครัวพื้นบ้าน ตลอดจนกรรมวิธีการผลิตสอดคล้องกับวิถีการผลิตเดิมโดยการปลูกพืชหมุนเวียนและไม่มีการใช้สารเคมีสังเคราะห์ใด ๆ

การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ของปัจจัยในเบื้องต้นนั้นพบว่าความสนใจต่อระบบเกษตรอินทรีย์ ระบบเกษตรที่ทำในปัจจุบันเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับความเชื่อมั่น 0.01 ทั้งกับความรู้ ทักษะและปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ จึงต้องเริ่มจากการอบรมเพิ่มเติมให้แก่เกษตรกรโดยเลือกเกษตรกรเป้าหมายที่ยังทำเกษตรแบบเคมีอยู่ เพื่อเสริมสร้างให้เกิดความสนใจต่อเกษตรอินทรีย์ ด้วยการถ่ายทอดเทคโนโลยีและองค์ความรู้ผ่านการจัดอบรมที่นำเสนอทั้งข้อดีและข้อเสียของเกษตรอินทรีย์และเกษตรเคมี ตลอดจนความรู้เกี่ยวกับการใช้ปุ๋ยอินทรีย์ทดแทนการใช้ปุ๋ยเคมี ใช้หลักการจัดการระบบนิเวศ ใช้สารชีวภัณฑ์ และจุลินทรีย์ที่มีประโยชน์ทดแทนการใช้สารเคมีสังเคราะห์ในการจัดการศัตรูพืชและวัชพืช ตลอดจนต้องจัดกิจกรรมทัศนศึกษาให้เกษตรกรได้ไปศึกษาดูงานจากเกษตรกรที่ประสบความสำเร็จในการทำเกษตรอินทรีย์ เพื่อให้เกษตรกรได้เห็นตัวอย่างที่สามารถทำได้จริงและประสบความสำเร็จ อันเป็นแรงจูงใจและเกิดความเชื่อมั่นต่อเกษตรอินทรีย์ ซึ่งวิธีการดังกล่าวจะเป็นแนวทางให้แก่เกษตรกรได้นำข้อเท็จจริงหรือความรู้ที่ได้เรียนรู้มาพิจารณาและนำมาปรับใช้ตามแนวทางที่เหมาะสมของแต่ละคน

4. สรุป

ปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์คือการใช้ปุ๋ยเคมี การใช้สารเคมีสังเคราะห์ต่าง ๆ ในการกำจัดศัตรูพืชและวัชพืช และการใช้ฮอร์โมนสังเคราะห์ เนื่องจากยังขาดองค์ความรู้ในการใช้สิ่งทดแทนปุ๋ยและสารเคมีเหล่านี้ ทั้งยังขาดความสนใจและขาดความเชื่อมั่นต่อการทำเกษตรอินทรีย์ ซึ่งจากการวิเคราะห์ความสัมพันธ์พบว่าความสนใจต่อระบบเกษตรอินทรีย์และระบบเกษตรที่ทำในปัจจุบันเป็นตัวแปรที่มีความสัมพันธ์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติกับความรู้ ทักษะและปัญหาในการปฏิบัติตามมาตรฐานเกษตรอินทรีย์ ในการแก้ปัญหาจึงต้องสร้างแรงจูงใจ โดยมุ่งเน้นที่เกษตรกรที่ยังคงทำเกษตรเคมีอยู่ และใช้แนวทางการแก้ไขโดยนำวิธีการของเกษตรกรต้นแบบที่ประสบความสำเร็จมาใช้เป็นแนวทาง

5. เอกสารอ้างอิง

- กรมพัฒนาที่ดิน, 2553, คู่มือการพัฒนาที่ดินสำหรับหมอดินอาสาและเกษตรกร, กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.
- กลุ่มงานส่งเสริมและพัฒนาเกษตรอินทรีย์, 2552, เกษตรอินทรีย์, กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, กรุงเทพฯ.
- ดร.ณิ เจียรพินิจนันท์, 2547, ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรไม่เลือกวิธีการผลิตแบบเกษตรอินทรีย์ : กรณีศึกษาบ้านอ่าวขาม ตำบลอ่าวใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดตราด, สารนิพนธ์, มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ปทุมธานี.
- ธำรง พันธุตะ, 2550, การพัฒนาเกษตรอินทรีย์ของกลุ่มเกษตรกรผู้ปลูกผัก หมู่ที่ 5 ตำบลห้วยทราย อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยราชภัฏเทพสตรี, ลพบุรี.

วิฑูรย์ ดาลีทอง, 2551, อิทธิพลของเงื่อนไขเชิงซ้อนที่มีผลต่อการปฏิบัติเกษตรกรรมอินทรีย์ : กรณีศึกษา หมู่บ้านเมืองวะ ตำบลลวงเหนือ อำเภอดอยสะเก็ด จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

รุ่งเรือง ลาดบัวขาว, 2548, การปรับเปลี่ยนรูปแบบการทำเกษตรเคมีเป็นเกษตรอินทรีย์ของ

เกษตรกรบ้านนาหีก ตำบลสะลวง อำเภอมะแมร์ จังหวัดเชียงใหม่, วิทยานิพนธ์ปริญญาโท, มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, เชียงใหม่.

อิสระ อินทรสุด, 2548, ปัญหาและแนวทางการพัฒนาตลาดเกษตรอินทรีย์ในประเทศไทย, คณะเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าเจ้าคุณทหารลาดกระบัง, กรุงเทพฯ.